

MEMORABILIE

Deväťdesiatka Viléma Prečana

IVAN KAMENEC

Písať o životnom príbehu historika, kolegu a priateľa Viléma Prečana pri príležitosti jeho vzácneho jubilea je náročné, lebo sa o ňom v rôznych súvislostiach už povedalo vari všetko podstatné. V krátkom príhovore nie je miesto a vlastne ani vedomosti autora tohto textu na čo len útržkovité vymenovanie úctyhodnej vedeckovýskumnej, vedecko-organizačnej a publikačnej činnosti jubilanta, neverviac už o jeho neúnavných občianskych aktivitách, o jeho výhrach i prehrách vo verejnom a profesionálnom živote. Predsa však aspoň jedno stručné hodnotenie: Vilém Prečan ako špičkový vedec i ako občan presvedčivo dokázal, že historiografia môže zohrávať významnú úlohu nielen vo vlastnom profesionálnom, nikdy nekončiacom procese hľadania, nachádzania, no aj mýlenia sa, pri riešení aktuálnych spoločenských problémov. Nie tým, že posluhuje existujúcej politickej moci, ale práve naopak, že sa jej vie vzoprieť a ostať nezávislou vednou disciplínou. Iba tak môže pozitívne vplývať na vedomie a konanie občanov. Všetky oblasti Prečanových odborných i verejných aktivít trvajú podnes. V „nadväzovanom“ veku je to obdivuhodný intelektuálny výkon v historickej obci i mimo nej.

Vzhľadom na skutočnosť, že som od jubilanta o viac ako päť rokov mladší, vždy pociťujem rozpaky a výčitky vtedy, keď sa ma Vilo v telefonickom rozhovore alebo pri osobnom stretnutí spýta, na akej výskumnej téme práve pracujem. Ja mu s troškou zahanbenia odpovedám, že už nie som zapojený do žiadnych bádateľských projektov a z pohodlnosti či z lenivosti ich ani nevyhľadávam. Sporadicky sa venujem iba drobnej publicistike, recenznej činnosti, ale hlavne čítaniu mnou zanedbanej odbornej a najmä krásnej literatúry. Umelecká literatúra je aj pre historiografiu dôležitou, no často málo docenovanou

oblastou prameňov. Tento pohľad je určite blízky aj jubilantovi, čo občas prebleskne v jeho vedeckých textoch alebo v popularizačných článkoch. S obdivom sledujem, keď Vilo v súkromnom kruhu z pamäti recituje celé pasáže z tvorby českých básnikov. Je pre mňa až neuveriteľné, že napriek ťažkému zrakovému handicapu sa ďalej s obdivuhodným nasadením, (ospravedlňujem sa za výraz) až s buldočou zaťatosťou, venuje výskumnej, edičnej a organizačnej práci, vyhľadávaniu a napĺňaniu nových invenčných výskumných projektov, do ktorých vťahuje veľa svojich českých i slovenských kolegyň a kolegov. Podobne ako na seba je náročný aj na svojich spolupracovníkov, ktorým sa môžu niekedy zdať jeho požiadavky až prehnané či nesplniteľné. Nakoniec však k obojstrannej spokojnosti vydoluje z nich maximum výkonov. Akési morálne krédo na kvalitu výskumnej práce dejepisca, resp. jeho odborného a občianskeho profilu, vyjadril v jednom zo svojich početných rozhovorov: „Ak nedokážeme byť sami k sebe kritickí, nezaslúžili sme si oslobodenie od diktátu straníckych sekretariátov.“ Citované slová nestratili na svojej aktuálnosti dodnes. Nemali iba proklamačný charakter, ale jubilant ich napĺňal takmer po celý svoj profesionálny život. Za svoje postoje, ktoré sa netýkali iba odborných otázok, zaplatil ako historik i ako občan vysokú daň. Nie všetci jeho kolegovia sme ju boli schopní a ochotní zaplatiť...

Vo svojom gratulačnom príhovore chcem upozorniť aspoň na jednu, pre slovenskú historiografiu i verejnosť známu stránku Prečanových výskumných, organizačných a publicistických aktivít: Ako český historik je už šesť desaťročí akosi externou prirodzenou súčasťou slovenského dejepisectva, no aj reflektovania a komentovania tunajších spoločenských pohybov či významných udalostí. Dodnes počuť jeho hlas v odbornej spisbe v diskusiách i polemikách o aktuálnych problémoch slovenskej spoločnosti v 20. storočí. Možno to zapríčinil aj fakt, že jubilant začínal svoju profesionálnu kariéru práve na Slovensku, odkiaľ si po príchode do Prahy priviedol manželku Helenu i trvalý a úprimný, no nikdy nie paternalistický alebo sentimentálny vzťah k Slovensku, k jeho dejinám v celej ich zložitosti a protirečivosti. Mimochodom, pani Hela je už viac ako šesťdesiat rokov životnou družkou, doslova anjelom strážnym jubilanta, lebo mu spoľahlivo zabezpečuje zázemie jeho rozsiahlej vedeckovýskumnej, organizačnej a pedagogickej činnosti. Možno, že v mnohých prípadoch je aj inšpirátorkou, či prvým čitateľom a posudzovateľom jeho rukopisov.

Vilém Prečan si vo svojom výskume vyberal zo slovenských dejín témy, ktoré boli síce politickou mocou vždy vyzdvihované, oslavované alebo zatracované, no zároveň v rámci práve vládnucej garnitúry deformované, falšované, účelovo interpretované. Hľadať a vypovedať o nich triezve hodnotiace závery bolo vždy nielen vedecky náročné, ale vyžadovalo aj patričný diel občianskej zaan-

gažovanosti, dakedy i odvahy. Akýmsi ostrým a impozantným štartom jubilita do tejto problematiky bolo publikovanie rozsiahlej dvojväzkovej edície dokumentov k dejinám Slovenského národného povstania. Toto dielo nastavilo na Slovensku vysokú latku pre odborné vydávanie historických prameňov z moderných dejín a možno povedať, že svojím záberom a metodikou nebolo dodnes prekonané. Žiadny bádateľ venujúci sa tejto téme ho nemôže obísť. Možno, že jeho editor sa aj práve na základe štúdia príslušných historických prameňov dostal k širším úvahám o postavení historiografie v spoločnosti, o kritickej sebareflexii slovenských dejín, o česko-slovenskom pomere v nich, ako aj o citlivej otázke štátoprávneho postavenia Slovenska v Československu. Spomínané, ale aj mnohé iné aktuálne spoločenské otázky i konkrétne udalosti Prečan komentoval a podnes glosuje vo svojej esejistike či v popularizačných článkoch, nevyhýbajúc sa v nich ani polemickým diskusiám.

Bolo vcelku logické a zákonité, keď sa v roku 1994 V. Prečan stal jedným z iniciátorov vzniku Slovensko-českej/Česko-slovenskej bilaterálnej komisie historikov, v ktorej dvadsať rokov zastával funkciu predsedu jej českej sekcie. Aj na tomto poste prejavil svoju príslovečnú invenciu a náročnosť pri plnení úloh, ktoré pred seba komisia postavila. Bol aj iniciátorom, takpovediac, dobrou sudičkou založenia Česko-slovenskej historickej ročenky, ktorá je akýmsi „rodinným striebrom“ komisie a za takmer dvadsaťpäťročnej existencie získala rešpektované miesto v českej a slovenskej historiografii a pozitívny ohlas v časti zahraničnej historickej obce. V. Prečan nebol iba zakladateľ ročenky a dlhoročný člen jej redakčnej rady, ale do väčšiny jej čísiel prispel svojimi prínosnými vedeckými materiálmi. Aj v tomto prípade sa ukázalo, že jubilant nie je náročný iba voči svojim kolegom a kolegyniam, ale aj voči sebe samému. Je typické, že aj po odchode z komisie so živým záujmom sleduje jej prácu a problémy, týkajúce sa hlavne finančného zabezpečenia jej ďalšej existencie. S celou svojou vedeckou i osobnou autoritou sa tu usiluje pomáhať.

Bez zveličovania možno konštatovať, že Vilém Prečan patrí medzi tých českých a slovenských historikov, ktorí svojou vedeckou prácou i spoločenskými aktivitami prekročili hranice vlastnej krajiny a stali sa uznávanými osobnosťami v celoeurópskom kontexte. Nie je náhoda, že ako prvý český vedecký pracovník získal v roku 2001 Medzinárodnú cenu Slovenskej akadémie vied. V roku 2023 mu udelila slovenská prezidentka Zuzana Čaputová štátne vyznamenanie Slovenskej republiky, ktorým ocenila jubilantovu prácu v prospech slovenskej vedy a spoločnosti, v prospech vzájomného poznávania v rámci česko-slovenských vzťahov.

Som hlboko presvedčený, že nehovorím iba za seba, ale aj za všetkých bývalých i súčasných členov Česko-slovenskej/Slovensko-českej bilaterálnej komisie

historikov, ako aj za široký kruh slovenských kolegýň a kolegov, ak vyslovím potešenie nad skutočnosťou, že sme mohli s Vilémom Prečanom spolupracovať, učiť sa od neho a poznávať ho ako človeka.

Nech nám toto potešenie potrvá čo najdlhšie!

Ivan Kamenec